

ЈЕДАН ПОКЛОН МИШЕ АНАСТАСИЈЕВИЋА ВЕЛИКОЈ ШКОЛИ

Мада ликовно стваралаштво у Београду, педесетих година прошлог столећа, није имало неко изразитије обележје,¹ једна занимљива појава, схватљивија за средине с развијенијим уметничким животом, давала је извесну драж склоностима нашег грађанског друштва тога времена. Било је уобичајено да се јавним установама поклањају литографије наших старих владара, портрети знаменитих људи и „историчне слике“. Највише дарова добило је „Читалиште“, основано 1845. године. Осим прилога у новцу, поклањали су му слике и тада најзнаменитији живописци: Димитрије Аврамовић,² Урош Кнежевић, Анастас Јовановић³ и Стева Тодоровић.⁴ Касније, 1861. године, сликар Милија Марковић додао је постојећој „збирци ликова“ своју икону св. Спиридона, а неки трговци ликове Гарибалдија, Франца Деака и руских царева.⁵ Дародавци су и дипломатски представници. Италијански конзул поклатио је велики лик Кавура.⁶ Збирка се стално повећавала, па је један њезин део пренесен у филијалу читаонице, која је свечано отворена 1. маја 1866. године.⁷

За око три деценије (1845—1874) сакупљено је преко 150 различитих ликовних дела, међу којима је било доста ликова српских владара, јунака из првог устанка, илустрација народних песама и разних других сцена, везаних за догађаје из наше новије историје.⁸

Многи грађани настојали су да допринесу што бржем развоју читаонице, која је деценијама била њихово најомиљеније стециште. У томе није изостао ни познати народни добротвор Миша Анастасијевић, који је, поред редовног годишњег прилога

од 300 цванцика,⁹ даровао читаоници и свој „портре у златном оквиру“.¹⁰

Године 1863, Анастасијевић је поклатио Отечеству своје „зданије“, у којем је отворена Велика школа — наше прво „научно заведење за више и стручно изображење“. Желећи да ода пуно признање овом доказу родољубивости, попечитељство просвештенија одлучило је да у свечаној сали ове школе постави дародавчев портрет. У ту сврху одобрена је сума од 200 дуката и ангажован је живописац Стева Тодоровић, који је нешто касније постао доцент на Великој школи,¹¹ да изради „у целокупности лик г. Мише Анастасијевича снабдевен с рамом“.¹²

Сазнавши за ову одлуку Попечитељства, Анастасијевић је, без сумње да би их поштедео тог издатка, одмах поручио свој портрет у Бечу и нешто касније, 15. априла 1865. године, послао га Кости Цукићу, који је замењивао попечитеља, да се, као његов дар, изложи „у сали зданија велике школе, уместо оног лика који (ј)е само Правителство рјешило на ту целъ израдити дати“.¹³

Извештен о овом „новом доказу Анастасијевичева родољубија“, кнез Михаило му се, преко Цукића, најискреније захвалио.¹⁴

По министровом налогу, неколико дана касније, у незваничном делу *Сербских новина*¹⁵ објављена је вест о овом поклону.

Тодоровић је био спорији. Признаницу на 130 дуката цесарских, колико је добио за „лик и рам маиора г. Мише Анастасијевича“, поднео је тек 29. новембра 1866. године.¹⁶

Његовом изврсном и веома наративном портрету¹⁷ требало је наћи други смештај. Судећи по једном податку,¹⁸ поклатио је Народном музеју, где се и данас налази.

НАПОМЕНЕ

¹ Највећи уметнички догађај у Београду, почетком пете деценије XIX stoleћа, представљало је сликање иконостаса и сводова београдске Саборне цркве, које је извео Димитрије Аврамовић.

² *Постанак и развитак Београдске читаонице*, Београд, 1872, 22.

³ *Ibid.*, 26. Јовановић је чешће давао поклоне читаоници. Тако је 1869. године дао две литографије „блаженоупокојеног кнеза Милоша и једну кнеза Милана“ (*Извјестие о стању београдског читалишта за годину 1869.*, 11). За свечано отварање ужичког „читалишта“ живописац Димитрије Посниковић насликао је „портре Његове књажеске Свјетлости“, који им је касније и поклонио (*Шумадинка*, 1856, 100, 609).

⁴ Поклонио им је 1857. године портрет последњег потомка Бранковића (*Аутобиографија Стеве Тодоровића*, Нови Сад, 1951, 78).

⁵ *Извјестие о стању београдског читалишта за годину 1861.*, 13.

⁶ *Извјестие за 1862*, 12—13.

⁷ *Извјестие за 1866*, 17.

⁸ *Извјестие за 1874*, 62—69. Између осталих: Јакшићева композиција *Ношење слике кнеза Милоша* 1858, Јовановићева *Срби око певача*, могуће Тодоровићева *Повратак кнеза Милоша из Цариграда* (уп. *Аутобиографија*, 53) и литографија румунског сликара Карла Сатмарија *Депутација српска у Бужурешту* 1859 (уп. Л. Павловић, *Неки споменици културе*, Смедерево, 1962, 15—24).

⁹ *Постанак и развитак Београдске читаонице*, 21—22.

¹⁰ *Извјестие за 1874*, 63.

¹¹ Дошавши по други пут у Београд, 1857. године, Тодоровић се, поред сликања, бавио још и „хармоничним певањем и телесним вежбањем“, радом у дилетантском глумачком позоришту и био васпитач Велимира Тодоровића (1849—1898), ванбрачног сина кнеза Михаила (*Аутобиографија*, 32—42). На његову молбу од 13. фебруара 1865. године, упућену министру просвете, да му се допусти да поред своје „живописне школе“ може истовремено, као доцент, у „Зданију велике школе“ предавати цртање — где би се настава „на подпуној слободи ученика оснивала, без сваке осим моралне обавезаности“ — на основу позитивног мишљења Савета, Министарство му је одобрило да може, као доцент Велике школе, у „заведењу велике школе ученицима, а и другима, предавати цртање и моловање“ (ДАС, Мин. просвете, 1865, I, 131, ВШ, 1865, 7). Тодоровић није дуго остао на Великој школи. Тих дана је написао „Школу слободоручног цртања“, за употребу у првом разреду гимназије и 13. јула је поднео рукопис министру просвете и црквених дела с молбом „за даље опредељење“. Већ 27. јула школска комисија, којој је рукопис био достављен на оцену, известила је министарство да се Тодоровићев рад може „с ползом употребити у школи, док

се потпунији неизради“, предлажући истовремено да се писац награди са 25 дуката царских (14. августа Тодоровић је на каси министарства просвете подигао ову суму — ДАС, Мин. просвете 1865, дел. прот. 2461). Да би се ово дело употребило већ на почетку школске године („у школу увести могло“), 27. августа је издат налог управи државне књигопечатње да се оно у 1000 „екземплара литографски даде“. Средином новембра, после изведене калкулације (трошак је изнео 6.452 гроша и 30 пара пореских — што је по комаду износило 6 гроша и 18 пара), књижица је пуштена у продају по цени од 15 гроша чаршијских. Управа просвете добила је бесплатно 25 примерака (ДАС, Мин. просвете, 1865, VIII, 1778). Тодоровић је већ с јесени исте године ступио на дужност професора цртања у гимназији. На предлог министра просвете, указом кнеза Михаила од 6. септембра 1865. године дозвољено му је, као аустроугарском поданику да може ступити у државну службу под прописаним условима (као контрактуални професор реалке, Тодоровић је тек 9. јануара 1868. године упутио молбу министарству просвете да га приме у „Србско сажитељство“). У договору са Саветом, кнез је истог дана одобрио да се кредит, отворен буџетом „на једно звање професора гимназије“, које није попуњено, може употребити „на звање професора цртања при истом заведенију“. Већ сутрадан Тодоровић је потписао уговор са министарством просвете, почињући своју наставничку каријеру с годишњом платом од 450 талира. Обавеза му је била „да предаје цртање основно геометријско и свеколико слободно ручно у вишим разредима београдске гимназије, полугимназије и реалне школе по одређеним упутствима.“ Тодоровић је обављао уговоре са министарством сваке године, све до 1868. године, када је, добивши држављанство, примљен „у ред дејствителних професора“ (ДАС, Мин. просвете 1868, I, 23).

¹² ДАС, Мин. просвете, 1866, дел. прот. 830 (рачуноводство министарства просвете предложило је, 31. марта исте године, да се сума од 200 дуката изузета из државне касе „на ту цел“ из „дневника касе“ за 1865. годину изведе и у рачунску, 1866. годину пребаци).

¹³ Анастасијевић је ангажовао бечког сликара, по свој прилици грчког порекла, Аристида Економа (Oeconomo Aristides, рођен у Бечу 1821, а умро у Атини 1887), ђака бечке и венецијанске академије (Thieme-Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler* XXV, 546). Овај Анастасијевићев портрет у натприродној величини налази се у канцеларији Декана Философског факултета у Београду. Постављен одмах у свечаној сали Велике школе, стојао је ту дуго, јамачно до Анастасијевићеве смрти (27. јан. 1885), а можда и годинама касније, када је замењен портретом који је радио Пашко Вучетић (дошао у Београд 1903. године), по свој прилици по неком од ранијих радова.

¹⁴ ДАС, Мин. просвете 1865, II, 322. Писмо Анастасијевићу концептирано је одмах сутрадан, 16. априла, а послато је, по Илији Пржићу, који је Министру и предао портрет, неколико дана касније, 22. априла, када је и објављена вест о овоме поклону у штампи.

¹⁵ *Сербске новине*, 1865, 44, 192 — од 22. априла.

¹⁶ ДАС, Мин. просвете 1865, дел. протокол 3731.

¹⁷ Налази се у депоу Народног музеја, у Београду, инв. бр. 725., вел. 170 × 250 — уље, на платну. Анастасијевић је, како је то уговором било и предвиђено, приказан у целој фигури, у неком полуентеријеру, на балкону, са стубом, оградом и разгнупом драпираном завесом, иза које се назире дародавчево „зданије“, поклоњено „отечеству“. Сигнатура: „Стеван Тодоровић 1866“. Овај портрет објављен је у *Аутобиографији*, Таб. V, б).

¹⁸ Правећи списак радова, Тодоровић је на само једном месту (*Аутобиографија*, 75), набрајајући дела, настала у раздобљу од 1865. до 1880. године, под бројем 142., споменуо „портрет мајора Мише Анастасијевића, целокупан, стојећи, за Народни музеј у Београду“. Са овим добротвором везивали су га пословни и пријатељски односи, те је мало вероватно да би заборавио сликање још којег његовог портрета. Несуђени рад за свечану салу Велике школе свакако је портрет који се спомиње у *Аутобиографији* (По сигнатури на самом портрету види се да је завршен 1866. године — када је и добио хонорар за свој рад). По свој прилици не би се могли приписати њему ни Анастасијевићев портрети у „Читалишту“ — како онај из 1874, тако ни онај из 1885. године (за „израђену слику покојног Мише Анастасијевића, бившег сталног председника читаонице“ издато је 168. динара — *Београдска читаоница у 1885. години*, Београд, 1886, 11).

DON DE MIŠA ANASTASIJEVIĆ À LA HAUTE ECOLE

Dr. N. Simić

En désirant rendre hommage au bienfaiteur Anastasijević, qui a en 1863, fait cadeau de son palais à «la Patrie», afin d'y installer la Haute Ecole, le Ministère de l'Education Nationale a commandé au peintre Steva Todorović le portrait du donateur pour décorer la Salle des Fêtes. En l'apprenant, Anastasijević à commandé

à Vienne, chez le peintre Aristide Oeconomo, son portait et il l'a envoyé à Belgrade. Etant donné que Todorović à fini son travail un an et demi plus tard, en automne 1866 son portait de Miša Anastasijević a été donné au Musée National, et il s'y trouve encore aujourd'hui.

